

یک شهر و خوشنامی یک «شهرستانی»

سیده نعیمه زنبیلی مردم در ۲۱ مردادماه سال ۱۳۴۴ برایش طومار تشکر جمع می‌کنند اما وقتی ماجرا را می‌فهمد، ابراز ناراحتی می‌کند. ارادت مردم ولی پایان نمی‌یابد و تصاویرش را چاپ و در شهر پخش می‌کنند. او باز هم مخالف است و می‌گوید: «راضی به چنین اقدامی نیز نیستم؛ زیرا نظر اصلی خدمت است.» این چند سطر درباره مهندس جواد شهرستانی است که لقب شهردار امام خمینی (ره) را هم یکدک می‌کشد. امروز به مناسبت هشتمین سال درگذشت او، به سراغ گوشه‌ای از کارنامه و تعدادی از اقداماتش رفته‌ایم تا بدانیم چه عملکردی جناب شهردار را به این شهرت و محبوبیت در شهر رساند.

البته باید بدانید بسیاری از کارهای او در زمان خدمتش، اکنون جزو وظایف ذاتی شهرداری محسوب نمی‌شود. او همچنین نقش شهرداری را در کارهای خیر پر رنگ کرد و توانست با نبوغ خودش در آن زمان مدیریتتی جامع برای شهر به‌وجود بیاورد.

شهردار امام خمینی (ره)

مهندس جواد شهرستانی در سال ۱۳۰۳ به دنیا آمد. او در سال ۱۳۲۸ با مدرک کارشناسی ارشد الکترومکانیک از دانشکده فنی دانشگاه تهران فارغ التحصیل می‌شود و به استخدام ارتش در می‌آید. او در سال ۱۳۳۶ مدیرعامل شرکت سهامی برق مشهد می‌شود. شهرستانی بعد از سه سال با حفظ سابقه سرگردی به دانشگاه منتقل و برای تکمیل در رشته دکتری فیزیک از طریق دانشگاه مشهد به فرانسه اعزام می‌شود. طبق معرفی نامه خودش در سال ۱۳۴۳ برای شهرداری، هشت تنشان و سه مدال قهرمانی کشور و ۵۲ تقدیرنامه از ارتش گرفته است. شهرستانی در سال ۱۳۴۲ هم‌زمان با حفظ سمت در شرکت برق، شهردار مشهد می‌شود. در سال‌های بعد، او شهرداری تهران، استانداری کرمانشاه، وزارت راه و سپس دوباره شهرداری تهران را برعهده می‌گیرد. مهندس شهرستانی از نخستین مسئولان دوره پهلوی دوم است که در سال ۱۳۵۷ به خواست ملت احترام می‌گذارد و از سمت خود استعفا می‌دهد و می‌گوید: «اگر امام ضروری بداند، به‌عنوان شهردار امام خمینی-نه شهردار دولت- به سر کار خودبازخواهم گشت.» او تا ۱۸ تیرماه سال ۱۳۹۵ روزهای زندگی را ورق می‌زند و پس از آن با خوش‌نامی سال‌های خدمتش ترک دنیا می‌کند.

- شهر در انتظار شهردار تازه

مشهد پیش از جواد شهرستانی ۳۴ شهردار را تجربه کرده بود. ظاهرا چند شهردار قبلی (که بیشتر آن‌ها مشهدی نبودند) نتوانسته بودند رضایت مردم را جلب کنند. ملک زاده املی، آخرین شهردار، با فقط پنج ماه سابقه در این سمت، با سودای نمایندگی مجلس، خیلی زود از سوی همشهریان به آرزویش می‌رسد و شهرداری مشهد را می‌کند. پس از او محمد شعیان زاده سرپرست شهرداری می‌شود. او کم‌تر از یک سال فرصت دارد که داشته‌هایش را رو کند و البته نمی‌تواند رضایت مردم را جلب کند. آن زمان شهرها تازه در حال پوست اندازی و ساختار مدرن در حال شکل‌گیری بود و مردم این نبود بسیاری از امکانات شهری مانند آب، برق و آسفالت در کنار کمیابی گوشت و نان رنج می‌بردند. روزنامه «رستاخیز عدل» در ۲۲ آذر سال ۱۳۴۲ در انتقادی از شعیان زاده می‌نویسد: «در قبال عوارض‌های گزافی که از آن‌ها [مردم] اخذ می‌کنید، کار مثبتی برایشان انجام دهید و در بهبود وضعیت شهرستان فعالیت کنید.» در همین زمان نیز برده از یک اختلاس دو میلیون تومانی در شهرداری برداشته می‌شود. در چنین شرایطی نخستین صحبت‌ها از انتخاب شهردار جدید به میان می‌آید و روزنامه «نور ایران» در این باره می‌نویسد: «در محافل شهر از مهندس شهرستانی، رضامسعودی، حسن مکرم، توتونچیان و عبدا... کوثر برای این سمت نام برده می‌شود.»

- درخواست‌های مکرر برای همکاری

بگذارید به چند سال قبل‌تر بازگردیم. زمانی که استانداری از وزارت جنگ می‌خواهد که به سرگرد فنی خود اجازه دهد در سمت معاون فنی شهرداری مشهد مشغول به کار شود. در ۲۰ بهمن سال ۱۳۳۸ نامه دیگری از سوی پزشک شور به مهندس شهرستانی می‌رسد. شهردار مشهد از او می‌خواهد مشاور فنی این سازمان شود و همه‌روزه اوقات فراغتش را در شهرداری بر مسائل فنی و اصلاح امور شهرداری نظارت کند. البته شهرستانی به خاطر

تشکیل کمیسیون نام‌گذاری کوچه‌ها و خیابان‌ها

شاید نخستین بار در زمان مهندس شهرستانی است که گروهی کرد هم می‌آیند تا برای نام‌گذاری کوچه‌ها یا خیابان‌هایی که بدون نام هستند، تصمیم بگیرند. این کمیته در نظر دارد کوچه‌ها را به نام مشاهیر علم و ادب و شهرداران نامی خطه خراسان بنامد. این کمیسیون (مربکب از نمایندگان فرمانداری، دانشکده ادبیات، فرهنگ، شهرداری، دادگستری و آمار) به مدت یک ماه مأمور می‌شود نام‌های مناسب را فهرست و پیشنهاد کند تا این سیاهه به وزارت کشور ارسال و تصویب شود.

مهندس شهرستانی به همراه اجین‌شهر

مسئولیت‌های متعدد در دانشگاه، شرکت سهامی برق مشهد و ارتش این درخواست را رد می‌کند و می‌گوید: «این کار مستلزم دقت و مراقبت لازم و وقت کافی است.»

- پیوند شایعات با واقعیت

بالاخره ۱۷ دیهیشت‌ماه سال ۱۳۴۲ شهردار جدید تیتز رسانه‌ها می‌شود و آن‌ها می‌نویسند: «طبق اطلاع‌واصله، مهندس جواد شهرستانی، مدیرعامل شرکت روشنایی مشهد، با حفظ سمت به‌عنوان شهردار مشهد انتخاب شدند. با توجه به سوابق و شایستگی مهندس شهرستانی، مردم امیدوارند در پست شهرداری نیز موفق باشد و شهرداری نایب‌امان از این بلا تکلیفی نجات پیدا کند.» ظاهرا در همین موقع شعیان‌زاده تکذیب‌نامه‌ای در این باره به جراید می‌نویسد. با وجود این حرف و حدیث‌ها، مهندس شهرستانی از یکم خرداد سال ۱۳۴۲ خورشیدی کار خود را شروع می‌کند و حکم انتصاب او از سوی وزیر کشور صادر می‌شود. او در جلسه معارفه خود می‌گوید: «خیلی خوشحالم جایی آمده‌ام که ناشناس نیستم و امیدوارم با لطفی که به بنده و به شهرستان مشهد دارند، با همکاری یکدیگر بتوانیم در انجام خواسته‌های مردم موفق شویم.»

- شهردار بدون حقوق

مهندس شهرستانی در نامه اعلام موافقت خود به استاندار خراسان می‌نویسد: «اداره امور شهرداری را افتخار ابدون دریافت حقوق یاقوق العاده از امروز بر عهده گرفته‌ام.»

این موضوع را نامه نگاری‌های دانشگاه و شهرداری مشهد نیز تأیید می‌کند. رئیس دانشگاه مشهد در مکاتباتش با شهرداری می‌برسد: «آیا مهندس شهرستانی، معلم دانشگاه و شهردار مشهد، از بودجه شهرداری حقوق دریافت می‌نمایند یا خیر؟» و شهرداری در پاسخ می‌نویسد: «آقای مهندس شهرستانی از بودجه شهرداری مطلقا حقوقی دریافت نمی‌نمایند.» البته ظاهرا شهردار مشهد برای تدریس خود نیز حقوقی دریافت نمی‌کند؛ زیرا در نامه انصرافش از دانشگاه، در سال ۱۳۴۳ نوشته‌است: «تدریس فیزیک سال

احیای تفریحگاه کوهسنگی

کوهسنگی تاریخی به‌اندازه بینالود دارد و در صد سال اخیر تفرجگاه مردم بوده است. در دهه ۴۰ این بوستان فرسوده و نازیبا شده بود و نیاز به احیا داشت. شهرستانی این کار را نیز بر عهده می‌گیرد و کار توسعه و تزئین و ساخت پارکینگ آن را شروع می‌کند. این بوستان در یک مهرماه سال ۱۳۴۴ افتتاح می‌شود و جراید درباره آن می‌نویسند: «از طرف شهرداری مجلس جشنی در محل عمارت کوهسنگی بر پا گردید و رسماً این محل... گشایش یافت.»

بوستان کوهسنگی در حال احیای (دهه ۴۰ قبل از خورشیدی)

می‌کند.

- تشکیل کمیسیون حمایت از معلولان در شهرداری

شهرستانی، کمیسویی برای تأسیس آسایشگاه معلولان تشکیل می‌دهد. ساعت ۱۰ صبح روز ۲۰ آبان‌ماه سال ۱۳۴۳ چندتن از پزشکان شهر به همراه نمایندگان دانشگاه و بهرداری استان و نماینده معلولان، به دعوت مهندس شهرستانی گرد هم می‌آیند تا این کمیسیون برای حمایت و کمک به معلولان شهر تازه شکل بگیرد. در نخستین جلسه کمیسیون معلولان تصمیم گرفته می‌شود که در محل اردوی کار آسایشگاهی برای معلولان ایجاد شود و با کمک‌استان قدس و جمعیت شیرو خورشیدسرخ، شهرداری وانجمن بهداری هرچه‌زودتر افتتاح شود.

- اجرای طرح آسفالت اساسی در شهر

نهضت آسفالت شهر از آن دست کارهای شهرستانی است که در زندگی مردم بسیار اثر می‌گذارد. او با یک گروه مهندس، معابر نیازمند آسفالت را صورت‌پرداری و مترمز می‌کند. آسفالت‌خیابان‌ها و معابر بخش زیادی از اخبار آن زمان را به خود اختصاص می‌دهد، تا جایی‌که هرکس کوچه یا محله‌اش آسفالت‌نیست، خیالش راحت است که با یک‌نامه مشککش حل می‌شود. مرکز اسناد شهرداری مشهد مملو از نامه‌هایی با این مضمون است که شهروندان نوشته‌اند. در آن زمان طرح آسفالت اساسی خیابان‌های شهر نیز با مبلغ ۱۰۰ میلیون ریال در سازمان برنامه به تصویب و قراردادش با شهرداری مشهد به امضا می‌رسد. در ۹ شهریور سال ۱۳۴۴ برنامه اساسی آسفالت شهر از کوی طلاب آغاز می‌شود.

- احیای پارک شهر

در میان همه اقدامات کوچکی که حسی خوب به شهر تزریق می‌کنند، صحبت از ساخت بوستان نیز به میان می‌آید. روزنامه نور ایران در تیرماه سال ۱۳۴۲ در نامه‌ای انتقادی درباره نبود فضای سبز به شهرداری می‌نویسد: «گردشگاه داخل شهر ما فقط منحصر به باغ ملی است...» احیای پارک شهر نخستین اقدام شهردار برای رفع این معضل است. جلسات پشت سر هم در شهرداری منجر به شروع عملیات عمرانی این بوستان می‌شود. روزنامه «آفتاب شرق» می‌نویسد: «اقدامات عمرانی و اصلاحی پارک شهر، واقع در دروازه عیدگاه که از سال‌ها قبل به صورت مخروبه فراموش شده‌ای بود، آغاز خواهد شد.» کمیته‌ای نیز تشکیل می‌شود تا احیای این بوستان را پیگیری کند.

- ساخت پارک ملت

۱۸ فروردین سال ۱۳۴۴ است که خبر خوش احداث بوستان سیصدهزارمتری در مطبوعات مشهد به چاپ می‌رسد. در این مطلب آمده است: «در آینده نزدیک به منظور رفاه‌و آسایش عمومی یک پارک به مساحت ۴۰ هزار مترمربع مشجر در اراضی ال‌ندشت جنب بولوار شهر که در جاده احمدآباد واقع است، احداث می‌شود.» ۱۶ آبان‌ماه سال ۱۳۴۴ خبر دیگری در روزنامه خراسان به چاپ می‌رسد: «روز سه‌شنبه کلنگ بنای یک پارک جدید به وسیله استاندار خراسان در حاشیه نهر کناباد، واقع در جاده وکیل‌آباد به زمین زده شد.» در کمتر از سه هفته خبر دیوارکشی این بوستان به مساحت هفتاد هکتار به گوش می‌رسد.

- راه‌اندازی باشگاه ورزشی شهرداری

۲ خردادماه سال ۱۳۴۴ خورشیدی، بابت خدمات ورزشی شهردار به شهر، با یک نشان سیاس ورزشی از سوی سازمان تربیت‌بدنی ایران از او تقدیر می‌شود. سازمان ورزشی شهرداری مشهد نیز با همت او تأسیس می‌شود و خبر افتتاح این باشگاه ورزشی در ۲۸ شهریورماه به چاپ می‌رسد.

- افتتاح شرکت واحد اتوبوس‌رانی مشهد

۲۶ تیرماه سال ۱۳۴۴ در روز میلاد حضرت رسول اکرم (ص) ناوگان اتوبوس‌های شرکت واحد اتوبوس‌رانی شهر مشهد و حومه که از نوع آخرین سیستم و مجهز به همه وسایل راحتی و آسایش مسافران است با حضور استاندار افتتاح می‌شود. ظاهرا مردم از اتوبوس‌های شرکت واحد خیلی استقبال می‌کنند و در چند مرحله، چندین دستگاه دیگر از اتوبوس‌های بنز شرکت «ایران ناسیونال» خریداری می‌شود تا به این ناوگان افزوده شود.

- توجه به نورپردازی در شهر

پیوندی که او میان اداره برق و شهرداری ایجاد می‌کند، از اتفاقات خوب آن زمان است که منجر به افزایش روشنایی خیابان‌ها می‌شود. در همین زمان شهرستانی طرح جمع‌آوری چراغ‌های اطراف میدان‌های شهر را اجرا می‌کند و به جای آن‌ها چراغ‌های جیوه‌ای نصب می‌کند. شاید در تاریخ

مشهد برای نخستین بار در این دوره به نورپردازی شهر توجه و تیربوق‌های لوله‌ای سرکج به جای ستون‌های چوبی نصب می‌شود. پیاده‌روهای خیابان دانشگاه با چراغ‌های پایه‌کوتاه فلورسنت نیز روشن می‌شود تا اهالی شهر هنگام پیاده‌روی در این معابر، از آن لذت ببرند. شهردار حدود چهارصد لامپ نئون نیز برای زیبایی نمای ساختمان شهرداری خریداری می‌کند.

- کمک شهرداری به مسافران بی‌بضاعت

به دستور شهردار و با موافقت استاندار، مأموران شهرداری مسافران و زائران نیازمند را شناسایی می‌کنند تا افراد بی‌مکان و بدون پول در شهر سرگردان نمانند. روزنامه‌ها درباره این اتفاق می‌نویسند: «مبلغ ۴۰ هزار ریال وجه نقد برای نان در بین نیازمندان تقسیم و توزیع نموده‌اند. وی افزود توزیع پول و نان در بین زائرین و مسافرینی که از شهرستان‌ها به مشهد آمده‌اند، ادامه خواهد داشت. ضمناً در چندروز گذشته، تعدادی بلیت برای مسافرینی که

توان مراجعت به موطشان را نداشته‌اند تهیه گردیده است.»

البته خیرخواهی شهرستانی ختم به همین اتفاقات نیست. او در زمستان برای نیازمندان شهرکوبین زغال در نظر می‌گیرد و آن را میان معتمدان محلی توزیع می‌کند تا به دست خانواده‌های فقیر برسانند. این قبیل کمک‌ها ادامه پیدا می‌کند و جراید استان از مهندس شهرستانی به‌عنوان شهردار نیکوکار و فعال یاد می‌کنند. او در انجمن‌های خیریه نیز حضور فعال دارد و نام نیکی از خود به‌جا می‌گذارد.

- طرح پوشش نهر نادری

پوشش نهر نادری برای نخستین بار در سال ۱۳۴۴ مطرح می‌شود و در فرودین‌ماه سال ۱۳۴۵ به نتیجه می‌رسد. روزنامه‌ها در این باره می‌نویسند: «مراحل اجرایی پوشش نهر نادری که یکی از خواسته‌های دیرینه‌اهالی مشهد می‌باشد، با همکاری شهرداری مشهد توسط دفتر فنی استان خراسان به اتمام رسید و با تصویب تیمسار باتمانقلیچ از روز ۵ فرودین عملیات ساخت آن به سرعت آغاز شد.» برای تسریع طرح، این نهر به پنج قسمت تقسیم و به پنج پیمانکار محلی واگذار می‌شود. البته اجرای این طرح انتقاداتی را هم دربردارد و بعضی از شهروندان از قطع درختان خاطره‌ساز این نهر ابراز ناراحتی می‌کنند.

- استعفای شهردار محبوب

۱۸ دی‌ماه ۱۳۴۴ شهردار محبوب طی نامه‌ای استعفای خود را از سمت شهرداری به استانداری اعلام می‌کند. حدود دو ساعت مذاکره با او بالاخره به نتیجه می‌رسد تا در ۲۰ دی‌ماه اعلام شود که با این استعفا موافقت نشده است. البته در تیر ۱۳۴۵ شهرستانی چندروزی را در محل کار حاضر نمی‌شود و به خبرنگار خراسان می‌گوید: «علت عدم حضور در هفته گذشته مربوط به مسافرت کوتاه و عارضه کسالت و بستری بودن در منزل بود.» تا شایعه استعفای دوباره‌اش را از قوت ببندارد. البته با گذشت چندروز از این اتفاق مشخص می‌شود این استعفا واقعیت دارد و در ۲۵ تیرماه سال ۱۳۴۵ او این سمت را تحویل می‌دهد. شهرستانی مشغولیت خود در شرکت برق را بهانه می‌کند ولی ظاهرا اختلافاتش با استاندار وقت، باتمانقلیچ، او را به این کار وامی‌دارد و بعد از آن به تهران می‌رود.

